

הבא נמי גבי חזקה בקרקע, כיון דאכלה תלת שנין [שלוש שנים], נפק לה מרשות מוכר, וקיימא לה ברשות לוקח, [יצתה השדה מרשות המוכר, ונעמדה ברשות הלוקח].⁽¹¹⁾

ומקשינן: אי מה שור המועד עד שלא נגח נגיחה רביעית לא מיחייב נזק שלם, הבא נמי נאמר שעד סוף שנה רביעית לא קיימא ברשותיה [לא תעמוד השדה ברשות הלוקח]?!⁽¹²⁾

ומשנינן: הכי השתא [וכי הנידון דומה לראיה]?!?

התם גבי שור המועד — מכי נגח שלש נגיחות, כבר הוי ליה מועד —

ואידך, כי לא נגח מאי לשלם, [מה שאינו כז-ב משלם אלא בנגיחה רביעית, אינו אלא משום שלא ישלם אם לא נגח והזיק]!?

אבל הבא — גבי חזקת שלש שנים — כיון דאכלה תלת שני, קיימא לה ברשותיה, [כיון שאכלה שלש שנים יש לנו להעמידה ברשותו], כמו שור המועד שנעשה מועד בשלש נגיחות.⁽¹⁾

תו מקשינן: אלא מעתה — שמקור דין חזקה הוא משור המועד — אפילו חזקה שאין עמה טענה לאמר "קניתי ממך", אלא שהוא אומר למערער "אני מחזיק בקרקע משום שלא מחית בי כל זמן זה", אף זו תיהוי חזקה! ⁽²⁾

לאושא, כדאיתא בראש השנה דף לא.

11. בביאור הילפותא משור המועד כתבו התוספות: כמו ששור הוחזק נגחן בשלש פעמים, כך שלש שנים של שתיקה מצד המערער, הרי הם כשלש שתיקות, והוחזק המערער שתקן, וממילא יש כאן ראיה שהוא מכר לו או נתן לו במתנה.

ולדעת שאר הראשונים הלימוד הוא: כמו שעל ידי שלש נגיחות יוצא השור מחזקת תמות והוחזק בנגחנות, כך על ידי שלש שנים יצאה הקרקע מחזקת מוכר לחזקת לוקח, וממילא המרא קמא הוא המוציא מחבירו ועליו הראיה.

12. לשיטת התוספות שנזכרה בהערה לעיל, לא הבין המקשן את הלימוד משור המועד, אלא הבין שהלימוד הוא מההשתנות בחיוב התשלומין [ומילתא בלא טעמא הוא], ולכן הקשה: הרי עד נגיחה רביעית אינו חייב.

ולשיטת הרמב"ן קושיית הגמרא היא: כמו שבשור הרי הוא יוצא מחזקת תמות בשלש פעמים ונכנס לחזקת מועד רק בשעת הנגיחה הרביעית, אם כן הוא הדין לגבי חזקת שלש שנים, אף שיצאה הקרקע מחזקת ה"מרא קמא" מכל מקום עדיין לא נכנסה לרשות המחזיק.

1. לשיטת התוספות ביאור תירוץ הגמרא הוא, שהלימוד הוא מהשינוי בשור עצמו, שעל ידי הנגיחה השלישית הוא עצמו הפך להיות מועד. ולשיטת הרמב"ן, תירצה הגמרא, שכבר בנגיחה שלישית קם ליה השור בחזקת מועד, אלא שעדיין אין לו מה לשלם.

וכתב ה"חתם סופר", שהגמרא חידשה בתירוצה, שעל ידי מה שיצאה הקרקע מרשות בעליה ממילא היא בחזקת מי שיושב בתוכה; וראה בריטב"א.

2. לפי שיטת התוספות בביאור הלימוד משור

ואלמה [למה] תנן במשנה לקמן מא א: כל חזקה שהחזיק אדם בקרקע, שאין עמה טענה של המחזיק בה לאמר "קניתי ממך" וכיוצא בזה, אינה חזקה!?

ב. אין שור נעשה מועד, אלא אם באו עדים לבית דין והעידו על נגיחותיו; והעדים צריכים להעיד בפניו של בעל השור. מתקופה לה רב עזירא ללימוד משור המועד:

ומשנינן: והרי טעמא מאי, מועילה חזקת שלש השנים! ? הרי אין זה אלא משום דאמרינן: דלמא בדקאמר [שמא אכן יש אמת במה שטוען "קניתי!"]!

אלא מעתה שמשור המועד אתה לומד לדין חזקת שלש שנים: מחאה שמחה בעל הקרקע במחזיק תוך שלש השנים שלא בפניו של המחזיק לא תיהוי מחאה לבטל את חזקתו, ומשום דבעינן דומיא דשור מועד, מה שור המועד העדאה בפניו של בעל השור בעינן, אף הכא — גבי מחאה — נמי בפניו של המחזיק בעינן! (4)

אבל השתא במקום דאיהו לא טעין "קניתי", וכי אנן [בית הדין] ליטעון ליה שקנה את השדה! (3)

ומשנינן: התב — גבי שור המועד — "והועד בבעליו" כתיב, אבל הכא גבי מחאה, הרי חברך חברא אית ליה, וחברא דחברך נמי חברא אית ליה, [החבר ששמע

א. אין חזקת שלש שנים מועילה אלא כאשר בעל השמדה שתק במשך כל אותן שלש שנים ולא מחה, אבל אם מחה אין זו חזקה.

שנאמר "ודאי מחל לו", ואינה אלא בתורת ראייה לטענה של המחזיק.

ולשיטת שאר הראשונים, התירוץ הוא רק על ידי טענה נעשה המחזיק מוחזק בקרקע, אבל בלא טענה אין הקרקע יוצאת מרשות ה"מרא קמא", ראה לשון הרמב"ן.

המועד, ביארו הם בכיבור אחד את קושיית הגמרא: כמו בשור המועד על ידי שלש נגיחות והחזר השור נגחן כך בשלש שנים הוחזק המערער בחזקת שלא ימחה עורף ויש לנו לומר שהוא מחל לו על הקרקע; וראה "קובץ שיעורים", אות קא, וראה עוד ביאור בתוספות.

4. רש"י מפרש, שהגמרא הקשתה על עצם המחאה, שכשם שאי אפשר לחייב את הבעלים לשמור את שורו אלא על ידי עדות בפני הבעלים, כך אי אפשר לחייב את המחזיק לשמור את שטרו אלא על ידי מחאה בפני המחזיק.

ורבינו יונה ביאר על פי שיטתו בלימוד משור המועד: היות ועל ידי שלש שנים המחזיק נעשה מוחזק בקרקע, והמערער הוא המוציא מחבירו, על כן יש לנו לתלות שהיה למחזיק שטר על הקרקע אלא שנאבד, ומה שהוא טען "החזקתי בקרקע היות ולא מחית בי", אינו אלא משום שהוא חושש לומר "קניתי ממך" כדי שלא יאמר לו המוכר "הראה את השטר"; וראה עוד ביאור ברבינו יונה.

ותוספות מפרשים, שהגמרא הקשתה על החזקה דהיינו למה מועילה חזקה כשבעל השדה אינו בפניו כדי למחות, כי לפי סברת הגמרא בקושייתה, הטעם שאי אפשר לייעד שור אלא כשמעידים העדים בפני הבעלים הוא משום שאם אין מעידים בפניו יש לחשוש שהבעלים

3. לשיטת התוספות, ביאור תירוץ הגמרא הוא, שהשתיקה אינה ראייה מוחלטת לבעלות, עד

את המחאה יש לו חבר לספר לו, ואף אותו חבר, יש לו חבר אחר לספר לו].⁽⁵⁾

תו מקשינן על הלימוד משור המועד:

הניחא לרבי יהודה שהוא סובר: אין שור נעשה מועד, אלא כשהעידו בו שלשה ימים בזה אחר זה, אף גבי חזקה יש לומר: שלש שנים כשלשה ימים הם —

ואולם לרבי מאיר דאמר גבי שור המועד: ריחק השור נגיחותיו, שנגח שלשה ימים בזה אחר זה הרי בעליו חייב נזק שלם —

קירב השור את נגיחותיו, ונגח אפילו ביום אחד שלש נגיחות בזה אחר זה, לא כל שכן שיהא מועד לחייב את בעליו נזק שלם —

אם כן נאמר גבי חזקת קרקעות, שאם אכלה המחזיק תלתא פירי בחד יומא [אכל שלש מפירות הקרקע ביום אחד], כגון עץ התאנה שאין פירותיה נגמרים בשעה אחת, ויש פירות הנגמרים בבוקר וליקט בבוקר את כל הפירות שנגמרו עד לאותה שעה, ואחרים נגמרים בערב וליקט אותם, אף זו ליהוי חזקה!?

ומשנינן: בעינן דומיא דשור המועד, מה שור המועד, בעידנא דאיתא להאי נגיחה ליתא להאי נגיחה [כשנגח את הראשונה, עדיין לא היתה נגיחה שניה כלל] —

הכא נמי גבי חזקה, אין זו חזקה אלא אם בעידנא דאיתא להאי פירא, ליתא להאי פירא, [כשאכל את הפרי הראשון עדיין לא היה השני בעולם]; ואילו תאנה, הרי בשעת אכילה ראשונה ממנה, כבר קיימים הפירות של האכילה השניה, אלא שלא נגמרו, ולכן אין זו חזקה.⁽⁶⁾

ואכתי מקשינן: אם משור המועד אתה בא ללמוד, עדיין יש לנו לומר, שאם אכלה תלתא פירי בתלתא יומי כגון צלף, שאין הפרי ניכר בשעת אכילה ראשונה, ולבסוף שלשה ימים הוא נגמר, הכי נמי דליהוי חזקה!?

ומשנינן: התם פירא מיהא איתיה, ומגמר הוא דקא נמר ואזיל, [אף בצלף כבר קיימים פירות האכילה השניה בשעת אכילה ראשונה, ואף שאינם ניכרים, וגמר הפרי הוא שנעשה לאחר שלשה ימים].

ואכתי מקשינן: אכלה תלתא פירי בתלתין

בלא שהיתה לו אפשרות לטעון את טענותיו ולהכחיש את העדים, אבל לענין חזקה די במה שהמחזיק יודע שהיתה מחאה, וגם מחאה שלא בפניו מתפרסמת ונודעת למחזיק.

לפי תוספות: הגמרא חידשה, שבמציאות בין העדאת השור ובין מחאת המערער מתפרסמת, ומה שיש צורך להעיד בפני בעל השור אינו אלא מגזירת הכתוב, וזה לא שייך לדיני חזקת קרקע.

6. ראה מה שכתב בזה הרש"ש.

לא ישמע על כך, ולא ידע לשמור את שורו, ואם כן הוא הדין אם יערער שלא בפני המחזיק לא ישמע המחזיק ולא ידע לשמור את שורו, והיות שאי אפשר למערער למחות שלא בפני המחזיק, ממילא אם הבעלים מחוץ לעיר שאינם יכולים למחות אין חזקתו של המחזיק חזקה.

5. לפי רש"י: הגמרא מחלקת בסברא בין שתי ההלכות, והיינו, דלענין שור המועד צריך להעיד בפני בעל השור משום שאי אפשר לחייבו ממון

יומי, כגון אספסתא [מין זרע הוא לעשב בהמות],⁽⁷⁾ ליהוי חזקה! ?

ומשנינן: והרי היכי דמי שיהא יכול לאכול מן האספסתא שלש פעמים! ? בהכרח היינו באופן דקדיח [גדל מעט] ואכלה, דקדיח ואכלה, ואם כן התם בכי האי גוונא לא הוי חזקה, שהרי משמט הוא דקא שמיט ואכיל, ואין זו אכילה גמורה.⁽⁸⁾

ואכתי מקשינן: אכלה תלתא פירי בתלתא ירחי [אם אכל שלש אכילות בשלשה חדשים], כגון אספסתא, והיינו שהמתין עד שגדלה לגמרי ואכלה, ליהוי חזקה, שהרי אכלה אכילה גמורה כדרך הבעלים! ?

ומשנינן: מאן חולכי אושא! ? הרי קבלה היא בידינו שרבי ישמעאל הוא, ולרבי ישמעאל הכי נמי דהוי חזקה!⁽⁹⁾ דהרי תנן במשנתנו:

רבי ישמעאל אומר: במה דברים אמורים בשדה הלבן, אבל בשדה אילן: כנס את תבואתו, ומסק את זיתו, וכנס את קייצו,

הרי אלו שלש שנים.

מוסיפה הגמרא לבאר:

ולרבנן — החלוקים על רבי ישמעאל⁽¹⁰⁾ — מאי הוא המקור לחזקת שלש שנים? שהרי אי אתה יכול ללומדו משור המועד, כיון דתיקשי לך מאספסתא.

אמר רב יוסף: קרא כתיב:

”שדות בכסף יקנו, וכתוב בספר וחתום...”, שהרי הנביא ירמיהו עומד בשנת עשר למלך צדקיהו, ומזחיר את ישראל על שנת האחת עשרה שבה יגלו; וכך אמר להם ירמיהו: מי שקונה עתה שדה, עליו לכתוב עליו שטר לראייה, כי לא תשארו בישראל עוד שלש שנים, כדי שתוכלו להוכיח את הבעלות על ידי חזקה, ולפיכך הרוצה שלא יפסיד את מקחו צריך שיהיה ברשותו שטר מכירה חתום בעדים; וממה שלא די במה שהחזיקו הלוקחים שנתיים, דהיינו שנה עשר לצדקיהו ושנת אחת עשרה, יש להוכיח שאין חזקה פחותה משלש שנים, ולכן הוצרכו לוקחי

בה באכילה כדרך הבעלים.

ב. ראה מה שכתב הרשב"א לבאר, למה בשדה בית השלחין לא די באכילת אספסתא בשלשה חדשים.

10. לדעת רוב הראשונים, אין שיטת רבנן מפורשת במשנה, אלא נלמד הוא ממה שאמרו לקמן לו ב: אמר רב יהודה אמר רב: זו דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא, אבל חכמים אומרים: חזקתה שלש שנים מיום ליום; וראה שם דעת שמואל. אך לדעת הרשב"א מה ששנינו במשנה ”חזקתן שלש שנים ואינם מיום ליום“ הן הן דברי חכמים, עליהם דנה הגמרא כאן.

7. משך גידולו של האספסתא הוא שלשים יום, ואז עוקרים אותו ונוטעים אחר במקומו, ובתוך שלשים יום גוזזים אותו פעמיים, והוא חוזר וצומח, רש"י.

8. ברשב"ם לקמן לו א ד"ה שחת, מבואר, שאין זו אכילה כדרך בעלים אלא כדרך גנבים, ועל כן לא חשו הבעלים למחות בידו, ולכן אין חזקתו חזקה.

9. א. כתב הרשב"א [כח א]: לא נאמר דין זה אלא בשדה שעומדת לגידול אספסתא, אבל בשדה העומדת לגידולים אחרים, עליו להחזיק

השדות לשטר ראיה.⁽¹¹⁾

אמר תמה ליה אביי:

דלמא חזקה בשנה אחת בלבד היא, ואילו **התם** — גבי ירמיהו שהזהירם לכתוב שטרות — **עצה טובה** הוא **דקא משמע לן** ירמיהו, שכדאי להם שיהיו שטרות בידיהם מוכנים לראיה, כדי שלא יזדקקו לעדי חזקה, כשיבוא בעל השדה לערער.

כט-א

דאי לא תימא חכי [אם לא תאמר כן] שדרכו של ירמיהו להשיאם עצה טובה לעם ישראל, הרי תיקשי לך מה שאמר להם עוד ירמיהו:

"בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פרין", דמאי קאמר! ?

אלא בהכרח **שעצה טובה קא משמע לן** ירמיהו: הרי עתידים אתם להתעכב בבבל עד מלאת שבעים שנה, ואם כן כדאי לכם לבנות בתים ולהתיישב בה בקביעות עד שתגאלו.

הבא נמי מה שאמר להם לכתוב שטרות **עצה טובה** בעלמא הוא **דקא משמע לן** ירמיהו, ומכל מקום אף בשנה אחת הוי חזקה! ?

תרע עוד:

דהא **כתיב** שם בירמיהו "לקוח את הספרים האלה, את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה, ונתתם בכלי הרש למען יעמדו ימים רבים", והרי זו ודאי אינה אלא עצה טובה שמשיאם, היכן הוא המקום בו נשמרים השטרות.

אלא אמר רבא בטעם חזקת שלש שנים אליבא דרבנן:

משום **דשתא קמייטא** שרואה אדם את חבריו יושב בשדהו **מחיל איניש** [בעל הקרקע] למחזיק על אכילת הפירות בשדהו, ואף **תרתני שנים מחיל**, אבל **תלת שנים**, כשהוא רואה את חבריו יושב בקרקע שלו **לא מחיל בעל הקרקע**, ואם שתק לא מטעם מחילה הוא, אלא ראיה היא שמכרה לו.⁽¹⁾

אמר תמה ליה אביי:

אלא מעתה שעד שלש שנים מוחל אדם על ישיבת חבריו בקרקע שלו, היה לנו לומר, **דכי הדרא ארעא** למערער קודם שהחזיק בה שלש שנים, **תיהדר הקרקע לבר מפירי**, שהרי כבר מחל בעל הקרקע על אכילת הפירות —

ואלמא אמר רב נחמן: שדה החוזרת למערער משום שלא ישב בה המחזיק שלש שנים שלימות: **הדרא למערער ארעא** גופה, **והדרא עמה נמי פירי** שאכל המחזיק,

מכירה, ולחותמו בעדים.

1. ב"קצות החושן" [יב א] ביאר בשם המהרי"ט: אף על פי שסתם מחילה בלב אינה מחילה, מכל מקום היות וידוע לכל העולם שכלבו למחול, על כן מחילתו מחילה.

11. אין זה פשוטו של מקרא, אלא כוונת ירמיהו היא לאחר שיחזרו ישראל מגלות בבל לארץ ישראל, וכמו שפירש הרד"ק; אך לפי דרשת הגמרא כאן כוונת הפסוק היא: כדאי לקנות עכשיו שדות, היות ועם ישראל עתידים לחזור למקומם, אך יש צורך לכתוב על כך שטר